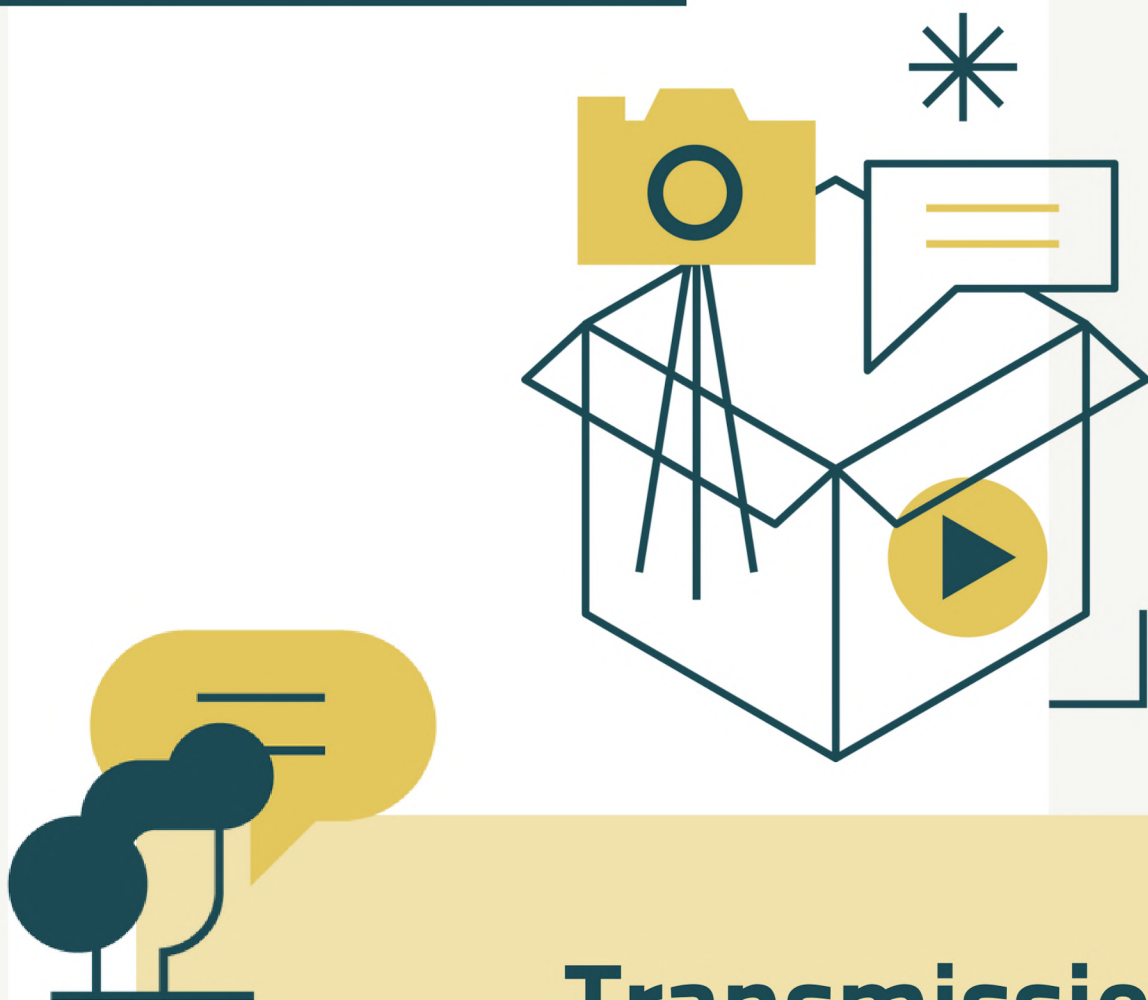


# TOOLKIT

veldwerkboekje



## Transmissie

*Filmen/documenteren om vaardigheden,  
knowhow en praktijken **te leren (doen) en  
door te geven***

## Immaterieel erfgoed en vakmanschap documenteren door film

Het (audiovisueel) documenteren van een erfgoedpraktijk (en dus ook verschillende soorten vakmanschap) is op zichzelf ook **een manier van borgen**. Het draagt bij tot de toekomstbestendigheid van dit erfgoed: informatie wordt vastgelegd en bewaard, wat relevant kan zijn voor toekomstige borgingsacties\*. Toch is het nodig om eerst goed stil te staan bij de motivatie voor het maken van een video.

**Begin met de vraag waarom je een praktijk wilt filmen of documenteren:** Wat is je doel? Van waar komt je interesse om een vakmanschap of immaterieel erfgoed te filmen of te documenteren? Wat wil je met deze film bereiken? Het antwoord op deze vragen bepaalt de verdere aanpak en documentatiemethode.

**Je kan film bewust inzetten als middel om:**

- **bewustzijn te vergroten** en erfgoed **te promoten bij het brede publiek**
- **te onderwijzen**, zodat men een **beter begrip krijgt** van het vakmanschap of immaterieel erfgoed
- **kennis over te dragen** aan iemand die de praktijk actief kan voortzetten
- **onderzoek te doen** naar verschillende aspecten van levend erfgoed
- het erfgoed **te identificeren en te inventariseren** waarbij je eerst de basisaspecten ervan in kaart brengt, wanneer je nog niet besloten hebt waarvoor de film dient

**Elk van deze doelen, of functies, vereist een andere manier waarop je een praktijk gaat filmen.**

### De verschillende functies van het documenteren van immaterieel erfgoed

De toolbox 'Focus Vakmanschap: levend erfgoed documenteren' gebruikt de term 'functies' voor **de verschillende einddoelen die een film(project) kan vervullen**. Zo kan je bijvoorbeeld knowhow en vaardigheden van een erfgoedpraktijk als tutorials filmen om overdracht te verzekeren, of kan je een wervende trailer filmen ter promotie ervan.

Verschillende 'functies' **vereisen daarom verschillende aanpakken of filmmethodes**. Het is dus nodig om **eerst vast te leggen wat het einddoel van de video is** voor je aan het filmen begint.

- Identificeren en inventariseren
- Presenteren
- Communiceren
  - Bewustmaken en sensibiliseren
  - Educatie en onderwijzen
- Transmissie/overdracht
- Onderzoeken

### Participatie is key

Ook al zijn de filmmethodes verschillend, **participatie is als overkoepelend principe** belangrijk in elke context en aanpak. Als initiatiefnemer of begeleider zorg je ervoor dat je erfgoedbeoefenaars en gemeenschappen vanaf het begin betrekt bij alle stappen in het proces, dat je zorgvuldig plant, afspreekt over het toegankelijk maken en het delen van het materiaal en de kennis die in beeld komen via de film, enzovoort.

Iedere activiteit en keuze rond het borgen van levend erfgoed, hoort te vertrekken vanuit **de vrije, voorafgaande en geïnformeerde toestemming van de betrokken beoefenaars**. Dit is een belangrijk ethisch principe dat de UNESCO 2003 Conventie voor het borgen van levend erfgoed vooropstelt.

\* Zie het lexicon op de achterkant van dit veldboekje.





## WAARVOOR DIENT DEZE FUNCTIE?

De toekomstbestendigheid van immaterieel erfgoed kan alleen worden gegarandeerd als het actief wordt beoefend. **Transmissie is dus de kern van alle borgingsmaatregelen, maar vormt niettemin de grootste uitdaging.**

De overdracht van veel traditionele vakmanschappen wordt op de proef gesteld door de snel veranderende behoeften van en contexten in de samenleving vandaag. Bovendien worden verschillende ambachten niet onderwezen in formele of andere eenvoudig toegankelijke vormen van onderwijs, waardoor het voor nieuwe beoefenaars een uitdaging is om het ambacht te beginnen uitoefenen.

**Audiovisuele documentatie kan helpen om (generationele) hiaten in het overdrachtsproces te dichten, of zelfs om mensen te motiveren om het ambacht te gaan beoefenen.**

## METHODE: PARTICIPATIEF FILMMAKEN

**'Participatief filmmaken' is de meest uitgebreide van alle opnamemethoden om levend erfgoed te documenteren, en stemt overeen met de participatieve geest die in borgen schuilt.**

Participatie is evenwel **een methode**, als dat het **een basisprincipe** is in het samenwerken met beoefenaars van immaterieel erfgoed. Het is daarom van belang dat iedere functie participatief wordt uitgevoerd.

**Participatief filmen wordt in het bijzonder aanbevolen wanneer overdracht als doel voorop wordt gesteld.** Het stelt beoefenaars in staat om zichzelf ten volle te representeren. Het stelt de filmmaker ook in staat om de tijd te nemen om gedetailleerde uitleg en houdingen, en mogelijk zelfs gevoelens, te vatten tijdens de opnames. Er zijn geen tijdsbeperkingen of esthetische standaarden. Deze aanpak biedt bovenal de mogelijkheid om zeer gedetailleerde informatie samen te brengen zodat iemand dezelfde activiteit in de toekomst kan herhalen.

**Deze methode houdt in dat mensen hun eigen werkelijkheid filmen.** Meestal worden de beoefenaars en andere betrokkenen getraind, o.m. in het gebruik van de camera en het bewerken van de opnames.

### Opmerking

Als het niet mogelijk is voor de praktijkbeoefenaars om de camera zelf te hanteren, om welke reden dan ook (praktisch of anderszins), kunnen andere betrokkenen in het documentatieproces helpen bij het filmen: bv. personen uit de bredere erfgoedgemeenschap, erfgoedprofessionals, videografen, culturele instellingen en/of onderzoekers die de praktijkbeoefenaars vertrouwen en die technische ondersteuning, apparatuur en opslag van materiaal kunnen bieden.

**In elk geval raden we je graag aan om de aanpak van participatief filmmaken uit te proberen wanneer je de kans krijgt.**

*Dit was het geval voor het project Focus Vakmanschap. Door gebrek aan filmervaring, tijdgebrek voor audiovisuele training en praktische problemen (kleine ruimtes, ambachters die het te druk hadden met hun eigen praktijk, enzovoort), werd besloten dat een videograaf het hele proces zou filmen, maar in nauwe samenwerking met de ambachtsman. Zo gingen we toch aan de slag met het basisprincipe van actieve betrokkenheid van de vakmensen in alle fasen van de audiovisuele documentatie (inclusief distributie).*



# AANBEVELINGEN VAN DE FILMMAKER

De volgende aanbevelingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het project 'Focus Vakmanschap', waarbij een professionele filmmaker nauw samenwerkte met erfgoedprofessionals en -beoefenaars.

Het intensief en collaboratief filmproces impliceert **veel werkuren** en **een stevig budget**.

Ook wanneer je minder tijd of budget hebt, kan je het advies hieronder aanpassen en toespitsen op je eigen context en mogelijkheden.

## PREPRODUCTIE

### contactopname en bespreking aanpak

- Ontmoet de beoefenaar(s) en maak een lijst van alle stappen in het werkproces van het vakmanschap of de erfgoedpraktijk.
- Bespreek een realistisch tijdschema voor het filmen met de beoefenaars(s). Vervat alle informatie in een spreadsheet, met oog op de productieplanning.

### plan locatiebezoeken en verzamel informatie

- Plan een locatiebezoek aan de workshop/ruimte om de beoefenaar(s) in de praktijk te zien.
- Analyseer hoe en waar elke stap wordt uitgevoerd en hoe dit de opstelling van de filmapparatuur beïnvloedt.
- Onderzoek op welke manieren het mogelijk is voor de beoefenaar(s) om zichzelf te filmen. Kijk of er mogelijkheden zijn om vaste camera's en eventueel extra lampen te monteren.
- Maak een testopname en bewerk deze om het filmproces te evalueren.
- Test de hele workflow, van opname tot montage, als je een opstelling met meerdere camera's gebruikt.

### plan het filmen

- Neem de tijd om na te denken over hoe je om zal gaan met geluid. Je kunt een voice-over van de beoefenaar gebruiken bij de eindmontage of de beoefenaar kan ervoor kiezen om het werkproces voor of tijdens het werken toe te lichten.
- Neem de tijd om na te denken over de aanpak van de montage en de uiteindelijke video's. Je kunt ervoor kiezen om met kortere video's te werken volgens de stappen in het werkproces of om met één lange montage te werken

Wees je ervan bewust dat het alle partijen veel tijd zal kosten om het hele traject van de praktijk of het maakproces, tijdens het filmen af te ronden. Zorg ervoor dat je budget het hele traject dekt (of het nu low-budget is of met een hoger budget) en dat er geen verdere obstakels zijn voordat je overgaat tot productie.



**TIP! Is filmen nieuw voor jou?** Bekijk onze 'stap-voor-stap handleiding voor filmen' via het scannen van de QR-code!





## PRODUCTIE

### voor het filmen

- Maak een opnameschema en volg het zo strikt mogelijk op, maar behoud ook marge voor onverwachte situaties.
- Bespreek hoe de beoefenaars precies te werk zullen gaan om het filmmateriaal goed op te zetten.
- Neem enkele dagen vóór de eigenlijke opname contact op met alle betrokkenen om te bevestigen dat alles plaats vindt zoals besproken.
- Begin vroeg genoeg en laat een marge in je tijdschema voor onverwachte situaties.

### tijdens het filmen

- Zorg ervoor dat je **open en voortdurend communiceert** met de praktijkbeoefenaars om vertrouwen op te bouwen. Zo voorkom je dat er mogelijk belangrijke stappen worden overgeslagen.
- Gebruik de productieplanning om de voortgang bij te houden met behulp van kleurlabels en opmerkingen.** Met kleurcodes kun je aangeven welke stappen zijn voltooid, welke zijn gestart en welke nog niet. Opmerkingen kunnen herinneringen zijn voor de volgende opnamesessie of instructies voor de postproductie.
- Een opstelling met meerdere camera's** kan helpen om een gevarieerd beeld te krijgen en om te gaan met onverwachte situaties.
- Maak gebruik van **actiecamera's** voor plaatsen die moeilijk te bereiken zijn met een gewone camera.
- Gebruik een **'timelapse'** om lang herhaalde processen vast te leggen of om de voortgang van de tijd te illustreren.
- Gebruik **herhaalde acties** om brede, medium en close-up opnames te maken.

## POSTPRODUCTIE

### montage van de beelden (editen)

- Begin zo snel mogelijk met het montageproces - zelfs als het filmen nog bezig is - om de inhoud te evalueren.
- Organiseer al het materiaal goed voordat je begint met bewerken.
- Zorg ervoor dat je het opgenomen materiaal doorneemt voordat je gaat monteren om jezelf opnieuw bekend te maken met de inhoud en om te weten waar je bepaalde sequenties of shots kunt vinden.

### overleggen en afronden

- Exporteer een voorbeeldbestand van de voltooide montage en overleg met alle betrokken partijen om feedback te verzamelen voordat je de video afwerkt.
- Houd opmerkingen over de bewerking bij in de reeds aangemaakte spreadsheet.
- Verwerk de opmerkingen en gebruik deze versie om de voice-over van de beoefenaars op te nemen.
- Organiseer een opnamesessie voor de voice-over, geef instructies over wat er nodig is voordat je begint, speel de film af en neem de stem op.
- Maak de video af door de voice-over toe te voegen en het geluid en beeld te finaliseren.



# Draailierbouw

stap voor stap gedocumenteerd

PRAKTIJK  
VOORBEELD



Marc Reymen, een instrumentenbouwer uit het Antwerpse, verdiept zich sinds de jaren 1980 in het **maken van draailieren**. Hij deed een beroep op CEMPER (Centrum voor Muziek en Podiumerfgoed) om zich te laten begeleiden bij het documenteren van zijn vakmanschap in **instructievideo's**.

Marc bouwde een draailier, de medewerkers van CEMPER hielpen bij het (overzicht houden van het) documentatieproces en filmmaker Alexander Kerkhof filmde de tutorials.



© Femke Den Hollander

## Context

Het was voor Marc niet mogelijk om dit proces zelf te filmen. Hij heeft beide handen en zijn volledige aandacht nodig om het instrument te maken, waardoor het niet mogelijk was om ook nog een camera te bedienen. Een statische camera kan bijvoorbeeld niet focussen op kleine details en kan zijn bewegingen niet volgen.

De hulp van een filmmaker was nodig om goede instructievideo's te maken.

Erfgoedprofessional, vakman en filmmaker kwamen in dit traject samen en analyseerden elke stap in het maakproces.

Deze informatie werd vertaald in een spreadsheet met kleurencodes, die diende als productieplanning en houvast om de vorderingen van de opnames en notities bij te houden.



## Aanpak

Tijdens de productie waren altijd **één of twee erfgoedprofessionals aanwezig**.

Hun taken in het documentatieproces waren:

- het overzicht helpen bewaren over de uitgebreide productieplanning
- het bijhouden en controleren van alle stappen in het bouwproces en ervoor zorgen dat er geen stappen overgeslagen werden
- het bewaken van de continuïteit in de opnames en de verschillende camera's in de gaten houden
- aandachtig luisteren naar de gesproken instructies en waken over de continuïteit in de uitleg van de praktijkbeoefenaar (Zo probeerden ze in te schatten of de uitleg begrijpelijk zou zijn voor iemand die de video's bekijkt - en ervan leert.)

**Het filmen zelf was technisch uitdagend.** De beperkte ruimtelijke indeling van de werkplaats liet het niet toe om met camera's de actie te volgen. Daarom stelde de filmmaker **een opstelling met meerdere camera's** voor. Afhankelijk van de actie werden tot vijf camera's gebruikt om die te capteren.

Vooral op zijn belangrijkste werkbank, waar de meeste handelingen werden uitgevoerd, werden alle vijf camera's gebruikt: links, rechts, boven, een algemeen breed beeld en een camera met een lange lens om gedetailleerde opnamen te maken.

**Om consistente en voldoende verlichting te hebben, werden er extra LED-panels in het plafond gemonteerd.** De panelen werden bevestigd met speciale klemmen die in de houten plafondbalken werden geschroefd en aan elk paneel werd een veiligheidsketting bevestigd.

**Het opzetten van het materiaal nam een half uur tot drie kwartier per opnamedag in beslag. Het afbreken duurde al vlug een half uur.**

© Femke Den Hollander





## Ervaringen bij het filmen in een kleine ruimte

"Zelfs met deze verschillende camerahoeken moesten we Marc soms vragen om zich naar de camera toe te draaien om de actie beter zichtbaar te maken.

Soms deed Marc werk op een andere plek in zijn werkplaats, bij een boormachine of op een andere werkbank. Dit betekende dat we met beperkte tijd de opstelling moesten reorganiseren."

- Alexander Kerkhof, *Feathers on Wings*, filmmaker voor project Focus Vakmanschap

## Ervaringen bij het filmen van het maken van een draailier

Eén van de uitdagingen bij het maken van een draailier is dat het geen lineair proces is. Soms kun je niet verder met een onderdeel omdat de lijm moet drogen. Op andere momenten moet je wachten met het afwerken van een onderdeel totdat een ander onderdeel klaar is. Om die reden moet je tegelijkertijd aan verschillende delen van het instrument werken.

Gelijktijdig aan verschillende onderdelen werken, weerspiegelt het echte maakproces. Het creëert mogelijkheden omdat je iets anders kunt filmen terwijl je wacht. Het creëert echter ook een uitdaging om een duidelijk overzicht te houden over het maakproces (aan de ene kant) en het filmproces (aan de andere kant).

Een andere uitdaging is het tempo van de verschillende onderdelen binnen het maakproces zelf: sommige delen van het maakproces vragen zoveel aandacht dat ze niet in één keer gedaan kunnen worden. Als je te snel probeert te werken, loop je het risico dat het onderdeel breekt en dat je onnodig delen opnieuw moet maken. Andere onderdelen van het maakproces zijn dan weer zo repetitief dat slechts een deel van de uitvoering ervan gefilmd hoeft te worden. Het overige kan achter de schermen worden afgewerkt om filmtijd te besparen.

## Conclusie

**Het maken van instructievideo's is een intens en diepgaand proces:** er is een enorme veelheid aan stappen die je moet volgen, informatie die je duidelijk moet overbrengen en daarvoor is veel afstemming tussen alle betrokkenen nodig.

Een **goede voorbereiding** en (het opvolgen van) een **helder stappenplan** waren dus essentieel voor het slagen.

Wees er daarnaast ook van bewust dat deze filmmethodiek **tijdrovend** is: het documentatieproces duurt het (minstens) even lang als het maken van een instrument, inclusief de 'wachtijd'.



Bekijk hier de trailer van de tutorials 'Het maken van een draailier'!



Dit piloottraject werd begeleid door CEMPER (Centrum voor Muziek en Podiumerfgoed), voor het project Focus Vakmanschap. Scan de QR-code voor meer informatie over dit specifieke documentatieproject!

CEMPER





# Maritiem erfgoed

het bouwen van een scheepsmast

PRAKTIJK  
VOORBEELD



ETWIE (Expertisecel voor Industrieel, Technisch en Wetenschappelijk Erfgoed) nam twee van de tien vakmanschappen binnen het project Focus Vakmanschap voor zijn rekening. Eén daarvan was het watergebonden erfgoed. Het maritieme vakmanschap werd vastgelegd bij **De Scute in Blankenberge**.

**Begin 2022 bouwde de Scute een nieuwe mast voor een van haar schuiten. Het hele proces werd gefilmd en gedocumenteerd.** De vrijwilligers van deze vereniging wilden kennis en vaardigheden van de traditionele scheepsbouw nieuw leven inblazen door verloren gegane scheepstypes van de vissersgemeenschappen te restaureren en indien mogelijk opnieuw te laten varen.

## Context

Het hout voor de mast was al besteld in december 2021 en het schip moest tegen mei 2022 klaar zijn voor een nieuw seizoen van maritieme festiviteiten. De gemeenschap zou meestal op donderdag werken. **Het was dus noodzakelijk dat het documentatieproces het ritme en de deadline van de erfgoedgemeenschap volgde.**

**Vanaf het begin werd door de gemeenschap aangegeven dat ze hoopten op een video die hun vakmanschap en organisatie aantrekkelijk in beeld zou brengen,** wat ook verband hield met de wens van de gemeenschap om jongere mensen te werven. Dit stond haaks op het proces om het technische ambacht van het bouwen van de houten mast te documenteren.

Om aan hun wensen tegemoet te komen, werd **een plan gemaakt en de tijd genomen om extra materiaal te filmen om een extra montage te maken.** De keuze om naast het technische maakproces van de mast ook extra opnames te maken, maakte dat er tegemoet kon worden gekomen aan de verschillende verwachtingen en behoeften van de erfgoedgemeenschap.

## Aanpak

**In totaal hadden waren er 7 opnamedagen op locatie.** Dit was inclusief het filmen van het extra materiaal voor de extra wervende montage:

- een interview/voice-over opnamesessie
- het plaatsen en inwijden van de mast
- de eerste vaart met de nieuwe mast op het schip

**De erfgoedgemeenschap stond voor het documenteren van het maken van de mast open voor het uitproberen van de participatieve filmmethode:**

Daniel Lefebvre, **een lid van de gemeenschap** en die instaat voor de communicatie van De Scute, **hielp bij het filmen van het maakproces.** Er werd afgesproken dat voor de grotere werken aan de mast de filmmaker langs zou komen om te filmen. Tussendoor stuurde Daniel de beelden van het werk in uitvoering door naar ETWIE en **er werd informatie uitgewisseld over wat interessant zou zijn om te filmen en hoe dit te doen.**

De leden van de gemeenschap werden gevraagd de beelden tijdens **een voice-over** te becommentariëren als ware het een sportverslag, waarin **naast de informatie over het maakproces ook interessante anekdotes** konden worden opgenomen.

**Dit kon pas gebeuren nadat de mast was afgewerkt en met een voltooide montage.** Dit hield het verwerken van de meer dan 30 uur aan beeldmateriaal tot een hanteerbare en praktische lengte.





## Resultaten

Er werden na afloop van het filmen 2 verschillende video's gemonteerd:

### 1. Een wervende montage

De eerste montage is 26 minuten lang en bevat:

- een aantal inzichten over het ambacht van scheepsbouw
- de geschiedenis van het schip
- de problemen met de oude mast
- het vinden van budget voor het maken van de nieuwe mast
- een verkorte versie van het hele proces van het maken van de mast
- het plaatsen en inhuldigen van de mast
- de dynamiek van de organisatie en haar leden
- de eerste vaart met de nieuwe mast

Deze kortfilm is gebaseerd op de verhalen die zijn opgetekend tijdens de interviewsessies en maakt gebruik van passende muziek. Deze film heeft **bewustmaking** als functie, de passende uitleg en methodiek vind je in de toolkit 'Bewustmaken en sensibiliseren'.

### 2. Een videoverslag van het maakproces

De tweede montage is 1 uur en 30 minuten lang en bevat:

- het hele proces zien van het maken van de mast
- de voice-over van de beoefenaars
- materiaal van 2 verschillende mensen (die filmen) en camerabronnen
- verschillende hoofdstukken in het maakproces, aangegeven met grafische kaarten
- geen muziek vanwege de focus op het maakproces zelf

## Ervaringen bij het filmen

"Op sommige momenten vertraagde het filmproces het werk aan de mast en zorgde het voor frustratie. Dit had te maken met de snelheid die nodig was om sommige delen van de mast af te krijgen en het niet tijdig kunnen filmen.

Na overleg werd dit snel opgelost door het werk op te splitsen en sommige repetitieve processen pas later te filmen."

- Alexander Kerkhof, *Feathers on Wings*, filmmaker voor project Focus Vakmanschap



© Femke Den Hollander

## Conclusie

Het audiovisueel documenteren van immaterieel erfgoed is **een complex proces**. Soms beseffen erfgoedgemeenschappen pas wanneer het proces al begonnen is wat de echte verwachtingen of noden zijn.

**Een goede verstandhouding** tussen erfgoedprofessional, filmmaker (wanneer er gewerkt wordt met een externe filmmaker) en erfgoedgemeenschap is daarom **cruciaal**.

**Samen stil staan, kijken naar wat de mogelijkheden zijn en samen verder werken om tegemoet te komen aan deze (nieuwe) verwachtingen is nodig om de participatieve filmmethode te kunnen gebruiken.**



Bekijk hier de wervende montage 'Mastenbouw'!

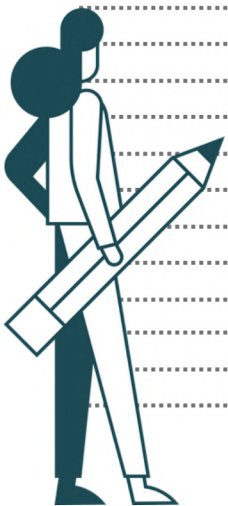


Dit piloottraject werd begeleid door ETWIE (Expertisecel voor Industrieel, Technisch en Wetenschappelijk Erfgoed), voor het project Focus Vakmanschap. Scan de QR-code voor meer informatie over dit specifieke documentatieproject!

ETWIE

# NOTITIES

A series of horizontal dotted lines for writing notes.







A series of horizontal dotted lines spanning the width of the page, intended for writing or drawing.

# TOOLBOX FOCUS VAKMAN SCHAP

De Toolbox Focus Vakmanschap is een gids voor het filmen en borgen van vakmanschap en immaterieel erfgoed. Het werd ontwikkeld in het project 'Focus Vakmanschap'.

**Het biedt een basismethodologie voor het audiovisueel documenteren van levend erfgoed, vakmanschap, vaardigheden en knowhow.**

De toolbox richt zich eerst tot **erfgoedprofessionals** en andere **culturele bemiddelaars of begeleiders**, maar we hopen natuurlijk dat deze toolbox ook gebruikt wordt door **praktijkbeoefenaars** en **videomakers** die geïnteresseerd zijn in het filmen van levend erfgoed.

Om de "Toolbox Focus Vakmanschap" te bekijken, surf je naar [www.toolboxfocusvakmanschap.be](http://www.toolboxfocusvakmanschap.be), of scan je de QR-code:



## klein lexicon

### **immaterieel erfgoed**

Immaterieel (cultureel) erfgoed zijn gewoontes, kennis en praktijken van vandaag, die mensen hebben meegekregen en graag willen doorgeven voor de toekomst.

### **borgen**

Borgen betekent het immaterieel erfgoed een duurzame toekomst (helpen) geven.

### **borgingsacties**

Het borgen, of de erfgoedzorg kan aangepakt worden via verschillende acties, bv. door de praktijk goed te documenteren, onderzoek, ... maar bovenal staat of valt het borgen van dit levend erfgoed altijd met het doorgeven van praktijken, vaardigheden en kennis aan nieuwe mensen. Bij elk van deze acties staat het initiatief of de betrokkenheid van de erfgoedgemeenschap voorop.

### **immaterieel-erfgoedpraktijk**

Een immaterieel-erfgoedpraktijk omvat het beoefenen, uitvoeren van de praktijk (gebruiken, vaardigheden, technieken,...) zelf, maar tevens het zorgen dat die praktijk toekomst heeft (borgen).

### **erfgoedgemeenschap**

De immaterieel-erfgoedgemeenschap wordt gevormd door de mensen en organisaties die bij het immaterieel erfgoed betrokken zijn en het graag (willen) doorgeven en toekomst geven. Ze doen dat door het erfgoed in praktijk te brengen of te ondersteunen: het kunnen beoefenaars zijn, deelnemers, toeschouwers, publiek, vrijwilligers, erfgoedorganisaties, enzovoort.

### **Immaterieel-erfgoedprofessional**

Een erfgoedprofessional, of een immaterieel-erfgoedwerker, is iemand die in dienstverband de immaterieel-erfgoedwerking bij een cultureel-erfgoedorganisatie op zich neemt.

## **contact**

Als je vragen hebt over de toolbox of piloottrajecten, kan je contact opnemen via het contactformulier op [www.toolboxfocusvakmanschap.be/nl/contact](http://www.toolboxfocusvakmanschap.be/nl/contact).

We luisteren graag naar je opmerkingen en vragen.